

Секційне засідання:

Економічна теорія

Соломка О.М.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії

Національного університету харчових технологій,

Карась Д.М.

студентка II курсу факультету економіки і менеджменту

Національного університету харчових технологій

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Сповільнення кризових процесів у світовій економіці, перехід більшості країн – торговельних партнерів України до поступової макроекономічної стабілізації і відновлення в них процесів економічного пожвавлення створили середовище, яке уможливило започаткування економічного зростання в економіці України.

Проблема впливу тіньової економіки на умови економічного зростання в Україні є найактуальнішою, оскільки масштаби тіньового сектора складають, за різними оцінками, від 34 до 52,8 % ВВП.

За даними Мінекономрозвитку України у I кварталі 2012 року рівень тіньової економіки становив 34% від обсягу офіційного ВВП [1].

Тоді як за розрахунками австрійського економіста Ф. Шнайдера рівень тіньової економіки в Україні складає 52,8% від офіційного ВВП [3, с. 20].

Історія тіньової економічної діяльності є елементом історії товарно-грошових відносин і відображає загальні закономірності історичної еволюції соціально-економічних систем.

Питанням визначення ролі і характеристик тіньової економічної діяльності економічних агентів присвячений ряд робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників. Так, проблеми та обсяги тіньового сектору досліджують Г. Беккер,

П. Гутман, Ф. Шнайдер та ін. Виникнення тіньових відносин у результаті надмірного тиску держави на підприємництво вивчає Е. де Сото. Вплив антимонопольного законодавства на тіньову економіку відображається в роботах А. Шастітко. Проблеми існування сектору тіньової економіки як дестабілізуючого фактору господарської системи України досліджують Геєць В.М., Задорожний Г.В, Кім М.М., Лібанова Е.М., Мазур І.І., Мандибура В.О., Тютюнникова С.В., Харазішвілі Ю.М. та ін.

Тіньова економіка, будучи складовою частиною об'єктивної економічної реальності, являє собою вельми специфічне економічне явище. Своєрідність його полягає в тому, що тіньової економіки як галузі, сфери чи сектору економіки немає як такої. Вона прихована, розчинена в усій економіці і проявляється в різних (як правило, в протиправних) формах економічної діяльності.

Тіньова економіка характеризується більшою гнучкістю та динамічністю, ніж легальна. Вона має здатність швидко заповнювати ніші в економіці та створювати додаткові робочі місця. Тіньова економіка насичує ринок товарами і послугами, збільшує доходи частини населення, посилює конкурентну боротьбу, стримуючи на певний час соціальні дестабілізаційні процеси в суспільстві. Проте вирішальним є негативний вплив тіньового сектору на національну економіку.

До негативних сторін тіньової економіки слід віднести такі, як деформація податкової та бюджетної сфер, спотворення заходів макроекономічної політики, деформація структури економіки, зниження ефективності ринкового механізму, деформація структури споживання, підвищення транзакційних витрат, обмеження процесу інвестування тощо.

Так, деформація бюджетної системи проявляється у скороченні витрат державного бюджету. Деформація ефективності макроекономічної політики пов'язана з відсутністю достовірних даних відносно масштабу, структури та динаміки прихованої частини продуктивної діяльності у легальному та нелегальному секторі економіки.

За даними Всесвітнього економічного форуму, ємність ринків окремих нелегальних товарів та послуг оцінюється на рівні: підроблених лікарських засобів – 200 млрд дол. США, підробленої електроніки – 100 млрд дол., піратського програмного забезпечення – 50 млрд дол., злочинів у сфері навколишнього середовища та торгівлі природними ресурсами – 20 млрд дол. тощо [3, с. 7].

В Україні, за оцінками податківців, обсяг тіньового сектора економіки становить як мінімум 350 млрд грн. на рік. Цей обсяг розподіляється наступним чином: 170 млрд грн. становить зарплата в «конвертах», 100 млрд грн. – доходи власників активів – виведення безготівкових коштів у готівкову форму або на іновалютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд грн. – неофіційні платежі, 45 млрд грн. – основні кошти, матеріальні ресурси і послуги тіньового сектора [2].

Тіньова економіка негативно позначається на продуктивності праці, проте саме в тіньовому секторі приховані незадіяні в легальній економіці ресурси капіталу і робочої сили. Наявність тимчасово незайнятої в офіційному секторі економіки робочої сили є, з одного боку, резервом економічного зростання, а з іншого – джерелом трудових ресурсів для тіньового сектора.

Складним для розв'язання є питання про те, який сектор економіки – легальний чи тіньовий є більш конкурентоспроможним. Вже той факт, що тіньові виробники не платять або істотно занижують податкові виплати, роблять їх ціни набагато привабливішими для споживачів. Отже, тіньовий сектор продає більше і за меншою ціною в порівнянні з легальним. Тіньові товаровиробники копіюють розробки легальних фірм швидко і цілком якісно.

Звертаючись до світового досвіду, приходимо до висновку, що в різних країнах прозорість економіки і ступінь її свободи співвідносяться з її станом і з обсягом ВВП на душу населення. Однак розмір тіньового сектора не завжди стає перешкодою для її зростання.

Основними системними факторами значного рівня тінізації економіки України залишаються: несприятливі умови ведення бізнесу (наявність

надмірного регуляторного та податкового тиску на корпоративний сектор); низька ефективність держави у забезпеченні інституційних основ розвитку конкурентоспроможної економіки; високий рівень монополізації внутрішнього ринку; низька ефективність функціонування органів судової та правоохоронної системи; високий рівень корумпованості; недостатній захист прав на рухому та нерухому власність, включаючи права на фінансові активи. Зокрема, згідно з Індексом сприйняття корупції у 2011 р. Україна поділила 152 місце з Таджикистаном (рейтинг охоплює 182 країни) [1].

Ризики зростання тінізації економіки пов'язані з відновленням рецесійних процесів у країнах Єврозони та збереженням значних фінансових (боргових) проблем на зовнішніх ринках, що у разі їх поширення може спричинити різке сповільнення темпів економічного зростання і в Україні. Також високими залишаються внутрішні ризики дестабілізації економічної ситуації, серед яких найбільшими є збільшення негативного сальдо поточного рахунку платіжного балансу, зростання девальваційних очікувань та низька кредитна активність.

Створення державою умов, за яких перебування в нелегальному секторі є надто дорогим та ризикованим, формуватиме мотивацію легалізації капіталів, детінізації ринку землі та праці.

Отже, вплив тіньової економіки на економічне зростання не є однозначно деструктивним. Так, приховування дозволеної законом господарської діяльності від державного контролю, незважаючи на скорочення податкових надходжень, в ряді випадків має позитивний вплив на економічне зростання. Це відбувається в умовах необґрунтованої жорсткості державного регулювання, негнучкості і неефективності офіційних інститутів. Тіньова економіка виконує роль соціального амортизатора в умовах кризи, що забезпечує неофіційну зайнятість населення, зменшуючи соціальну напруженість в суспільстві.

В інших випадках приховування економічної діяльності негативно відбивається на економічному розвитку, знижуючи податкові надходження, інвестиційну активність тощо.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
2. Сколотяний Ю. Прихований ресурс: як оцінити обсяги тіньового сектора? // Дзеркало тижня. – 2012. – №28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/prihovaniy_resurs_yak_otsiniti__obsyagi_tinovogo_sektor_a-107214.html.
3. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп./ Т.А. Тимошук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.:НІСД, 2011. – 96 с.